

JUDITH W. TASCHLER

Samo je noć bila svijetla

LEYKAM
international

Judith W. Taschler

SAMO JE NOĆ BILA SVIJETLA

LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Milka Car

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© 2025 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Nur nachts ist es hell“
© 2024 Paul Zsolnay Verlag Ges.m.b.H., Wien

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

Federal Ministry
Housing, Arts, Culture,
Media and Sport
Republic of Austria

Gefördert durch das Bundesministerium für Wohnen,
Kunst, Kultur, Medien und Sport.

ISBN 978-953-340-224-6

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001282324.

ILUSTRACIJA NA NASLOVNICI
Tom Roberts „Going home” © akg-images

FOTOGRAFIJA AUTORICE
© Maria Noi

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u listopadu 2025.

Judith W. Taschler

SAMO JE NOĆ BILA SVIJETLA

roman

Prevela s njemačkoga
Milka Car

Zagreb, 2025.

U novinama je pisalo da treba dignuti nemire.

A kako me zanimalo o čemu se radi tramvajem sam se zaputila do centra grada da vidim kako dižu nemire. Po ulicama se valjala gomila ljudi, uglavnom mladih, među njima neobično mnogo muškaraca. Bila sam zapanjena. Sudionici prosvjeda isijavali su snagu koja me privlačila, poželjela sam čak pridružiti im se, no ipak sam samo ostala na pločniku promatrajući ih. Neki su podizali stisnute šake prema nebu. Vikali su u zboru, ponavljajući uvijek iznova iste riječi, nisam razumjela što izvikuju. Zrak je bio čist i leden, ugledala sam malene oblačiće daha ispred lica onih koji su stupali ispred mene. Tri muškarca – župnik, sudac i liječnik – vukli su golema teretna kola, na njima se nalazio veliki drveni kavez. U njemu je uspravno stajala žena. Bila je odjevena u zatvoreničku odjeću, na glavi je nosila pamučnu kapu, a s lijeve i desne strane držala se za šipke kaveza. Nisam znala što bih mislila o tome. Stariji par koji je stajao pored mene jasno je izrazio negodovanje i odjednom sam osjetila sram što se zadržavam među promatračima umjesto da sam usred događanja.

Nekoliko metara dalje od mene je neki mladić ispitivao prolaznike. Na sebi je imao samo tanak kožnati

ogrtač i ispod njega košulju na cvjetice, već sam vidjela kako leži u bolnici s upalom pluća. Dok je ljudima gurao mikrofona pod nos, iza njega se motao drugi čovjek koji je snimao intervju, oboje su bili s javne televizije.

„Što mislite o prosvjedima? Što kažete na njih?” ispitivao ih je reporter. Očito mu neko preciznije pitanje nije palo na pamet.

Obojica su dolazila u mojem pravcu, okrenula sam se i pohitala prema tramvajskoj stranici. Kada sam pogledala natrag vidjela sam da su zaustavili teretna kola i da je žena sjekirom počela lomiti prečke kaveza. Na to su uvis podignuli plakat na kojem je pisalo: Djeca moraju biti sretna.

U tramvaju sam razmišljala o činjenici da bi ta akcija ostavila daleko snažniji dojam na mene da nije bila tako napadna i teatralna. Plakati s podacima i činjenicama bili bi mi mnogo draži od kaveza koji cijepaju u sitne dijelove, nikada nisam znala što bih s ekscentričnim ponašanjem. Rekla sam samoj sebi: Ne smiješ polaziti od sebe, to je akcija mladih ljudi. A kako se kaže? Svrha opravdava sredstvo.

Te demonstracije zbile su se prije gotovo godinu dana, u prosincu 1972. godine. Navečer me uhvatio beskrajn jada uz mnogo suza, moram priznati da je u igri bilo i dosta alkohola. Nije do svega toga došlo jer su me te demonstracije toliko uzrujale, mene ništa ne uzruja tako lako, vjeruj mi, a posebno ne akcija koja je – pravo gledano – bila gotovo smiješna. Kada sam stigla u stan, zazvonio je telefon, a na drugom kraju žice kašljala je i kihala moja prijateljica, najavila je da je previše

prehlađena da svrati do mene kao što je inače činila svake subote. Franzi – Franziska Auersperg – četiri je godine mlađa od mene, upoznale smo se prije više od pedeset godina na studiju. Sigurno ćeš je uskoro upoznati i svidjet će ti se. Prije smo posjećivale koncerte ili išle u kazalište, kino ili jednostavno nešto dobro pojesti, ali posljednjih se godina uobičajilo da dođe k meni ili ja k njoj. Mnogo toga nam je postalo prenaporno i ugodnije nam je sjediti zajedno kod kuće, ponekad pozovemo još pokoju prijateljicu da bude s nama.

Bila sam razočarana. Trebao mi je netko za razgovor, naime željela sam ispričati o tome što sam vidjela i posebno o svojim podijeljenim osjećajima prema svemu tome. Osim toga imala sam bocu Schlumbergera, kupila sam nam svjež pirov kruh, različite namaze i sir. Nisam znala što da učinim s odjednom usamljenom večeri i nazvala sam svoju snahu, no nije se javljala. Umjetnica u kavezu, u smiješnoj zatvoreničkoj odjeći – kao da se radi o karnevalskoj povorci, a ne o demonstracijama za legalizaciju pobačaja – nisam si to mogla izbiti iz glave. Njezin teatralni izraz lica kada je uzela sjekiru i počela njome udarati po drvenoj ogradi, za ime Božje! Kao da će na taj način ostvariti pravdu. Sjećanja su me preplavila neočekivanom silinom, brzo sam napunila čašu pjenušcem, a odmah za njom i drugu, sjećanja i alkohol fatalna su kombinacija.

Iz ladice pisaćega stola izvukla sam bilježnicu jer sam pomislila da će mi pomoći da zapišem svoje misli. Zapravo to nije bila bilježnica, nego prava knjiga, jedna od onih tvrdo ukoričenih na crte s lijepom ilustracijom na koricama, ovdje se kočio *Poljubac* Gustava Klimta. Već sam se dulje poigrala mišlju da zapišem ponešto

iz svojega života, upravo zbog toga sam još prije nekoliko godina kupila taj dnevnik, u trgovini pisaćim priborom reklamirali su ga kao njihov naprodavaniji dnevnik. Ne zbog toga što sam bila uvjerena da će moj život nekome biti zanimljiv, nego sam se nadala da ću na taj način ovladati svojim razgovorima sama sa sobom. Bili su mi beskrajno neugodni, pogotovo od trenutka kada sam shvatila da ne razgovaram sama sa sobom samo u svojem stanu – u njemu sam se tome prepuštala kao nekom opuštajućem grijehu koji mi je godio – nego također u tramvaju, u trgovini ili bilo gdje na otvorenoj ulici. Bila sam uvjerena da ih držim pod kontrolom čim bih za sobom zatvorila vrata svojega stana.

Odlučila sam pisati o svojem životu. Drago potomstvo, učinite s mojim zabilježkama što god želite!, odlučno sam napisala na prvu stranicu. Potom je slijedilo nekoliko rečenica o ratu, *zakopanom u svima nama*, o tome da sam bila djevojka kada je izbio prvi veliki rat, a stara žena kada je završio drugi i da sam se u međuvremenu borila i na drugim frontovima kao liječnica.

Nisam stigla dalje. Zbog toga što sam brže pila nego što sam pisala. Suze su kapale na napisano, plakala sam za svojom majkom, za svim ženama, no ponajviše za samom sobom, raspadala sam se od samosažaljenja i počela sam cviljeti poput malena djeteta. Vjeruj mi, inače nisam plačljivica i ne rasplačem se lako! Nakon nekoliko rečenica odložila sam olovku, ti su mi izljevi bili previše patetični. Sjedila sam tako s rastvorenim stranicama dnevnika ispred sebe, plakala kao kišna godina i korila sam samu sebe što sam takva pekmezava dušica.

Toliko o tvom pitanju kada sam posljednji put
plakala.

Imala sam sreće što sam odrastala zaštićena, moj je otac bio dobrostojeći trgovac i poslovni čovjek. Bila sam mezimica i najdraže dijete svoje majke, blizanci Carl i Eugen bili su dvanaest godina stariji od mene, a Gustav pet, on mi je u djetinjstvu bio najbliži.

Moja je obitelj dosta držala do obrazovanja te sam pohađala gimnaziju u gradu. Ludo sam se zaljubila u svojeg učitelja povijesti. Kada sam navršila devetnaest godina u Sarajevu je izvršen sudbonosni atentat nakon kojega se naš svijet raspao po šavovima. Sljedeće četiri godine radila sam kao medicinska sestra u različitim poljskim bolnicama. Gustav je poginuo u Galiciji. Nakon završetka rata postala sam druga osoba. Željela sam studirati medicinu, no moja je obitelj bila protiv toga premda su inače bili napredni. Žena koja radi kao liječnica? Obrazovanje ipak ne cijenimo toliko. Trebala sam se zadovoljiti svojim poslom medicinske sestre i potom se brzo udati.

To sam uistinu i učinila: udala sam se za kolegu svoga poginulog brata. Georg se iz rata vratio ranjen, ostao je bez lijeve ruke. Bio je jedini koji je podržavao moju želju da studiram medicinu. Ne, pogrešno, i moj brat Eugen me je također podržavao po tom pitanju. Zatražio je dozvolu od mojega oca i brata Carla, on je

preuzeo obiteljsku kuću i očev posao. Vidim tvoje začuđene oči, znam da su ti uvijek pričali sasvim drugu priču. O Carlu ćemo razgovarati sutra. Ili preksutra. Kao i o onome čega se Eugen zbog toga odrekao. Često je dolazio u posjete u Beč, dobro smo se slagali i oboje smo uživali u noćnom životu. A Eugen je volio Luziju, ženu svojega brata blizanca. Moji svekar i svekrva potječu iz jako utjecajne obitelji te su me stoga neki profesori na fakultetu manje šikanirali od ostalih studentica, primjerice od moje prijateljice Franzi. Kad sam nakon studija stvarno postala liječnica bilo je razdoblja u kojima sam znala poželjeti da sam ostala tek medicinska sestra.

Georg i ja bili smo sretni – prvih godina. Željela sam kćer i dobila sam dva sina. Moja je majka živjela s nama i brinula se za kućanstvo i odgoj djece. Bez nje bih bila izgubljena. Moji maleni dječaci zvali su svoju baku „mamica”, obožavali su je. Po cijele dane je odzvanjalo mamice, mamice pročitaj nam nešto, mamice, igranj se s nama skrivača!

Ja sam, zajedno sa svojim mužem, od svekra preuzela liječničku praksu opće medicine. Radila sam mnogo i sasvim sam se posvetila svojem zanimanju. Bilo je to lijepo doba, osjećala sam se potrebnom i privilegiranom. Istodobno je bilo teško jer nisam mogla ne primijetiti svu tu bijedu, došlo mi je da iskočim iz kože, premalo sam mogla učiniti tek slušajući pluća i donoseći dojenčad na svijet. Nisam bila dovoljno oprezna, moje su ime povezali s određenim krugovima i dospjela sam u zatvor na dva dana. Izbio je skandal i umalo me stajao braka.

Imala sam ljubavnika. Moja je majka umrla 1937. Godinu dana poslije u Beč je umarširao Adolf Hitler da bi se godinu i pol dana nakon toga ponovno našli u drugome velikom ratu. Dvadeset godina prije toga održani su mirovni pregovori nakon završetka Prvoga svjetskog rata. Samo dvadeset godina, to je nešto više od trećine jednoga života! Činilo mi se kao da sam katapultirana natrag u svoje djetinjstvo, kao da sam neoprezno vratila vrijeme unatrag i iznenada ga zaustavila u ljetu 1914. Ponovno visoki tonovi moćnika na radiju i neizdrživa euforija, ljudi se očito nikada ne opamete. Naš stariji sin bio je mobiliziran i prebacili su ga na Istočnu frontu. U školi je tako rado slušao o Fridriku I., zvanom Barbarossa, a onda ga je doista progutala Operacija „Barbarossa”: u studenome 1941. stigla nam je obavijest o njegovu nestanku. Moj muž nije mogao podnijeti tu misao i posegnuo je za svojim pištoljem Waltherom. Kako bi izbjegao slanje na frontu, najmlađi se dobrovoljno prijavio kao prevoditelj za SS. Ja sam pak pola godine radila u poljskoj bolnici u Rusiji.

Kako su bombe neprestano padale na Beč, proljeće 1945. sam provela na selu u kući svojih roditelja. Ondje su ostale samo žene: moja svekrva, nećakinja, jedna židovska obitelj koja se sastojala od majke i dviju kćeri i ja. Čekale smo povratak muškaraca. Točno mjesec dana poslije rat je službeno proglašen završenim. Povratnici iz rata su u skupinama prolazili kroz sela, a Rusi su zasjeli u urede u većim i manjim gradovima.

Profesionalno mi je tada započelo zaposleno doba, obnovila sam liječničku praksu i zaposlila mladu doktoricu, privatni život tekao je mirno. Naš se sin 1949.

vratio iz ratnog zarobljeništva. Nije se najavio, jednostavno se odjednom pojavio pred vratima. Mislim da je to bio pretposljednji put kad sam isplakala more suza. Jednoga toplog jesenskog dana 1954. godine preminuo mi je brat Eugen, nedugo nakon toga predala sam ordinaciju svojoj nasljednici. Povodom umirovljenja sin mi je poklonio psića. Jedna od mojih posljednjih liječničkih djelatnosti bila je izdavanje recepata za zaštitna sredstva za sprečavanje trudnoće. „Anovlar”, dobro umotan u srebrni staniol, bio je veličine leće i zelen poput graška. Ta je „antibebi pilula” godinu dana prije stigla na austrijsko tržište – to sam smatrala revolucijom – spuštanje na Mjesec sedam godina poslije toga nije bilo ništa naspram toga. Ipak sam ga pratila na televiziji, zajedno sa svojim sinom, nevjestom i njihovom djecom, nekoliko prijatelja, svojim psom i čašom pjenušca.

To je kratka skica mogega života.

Pitaš me što mi prvo padne na pamet kad se osvrnem unatrag?

Pred sobom vidim: muškarca u radnoj odjeći, sjedi sam za kuhinjskim stolom, noć je. Piše pismo lijepim raspisanim rukopisom, svako malo zastane, osluhne prema vratima, na koncu dovršava pismo i pažljivo ga slaže. Napušta prostoriju, baca posljednji pogled unatrag i pažljivo zatvara vrata za sobom. Polako se spušta niz stubište, izlazi iz kuće i utvrđi da je počelo lagano sniježiti. Teškoga koraka odlazi prema automobilu, ulazi i pali ga te u stražnjem retrovizoru promatra kako kuća postaje sve manja i manja.

Zapravo, jako je neobično. Ono što sam ti upravo opisala nisam doista vidjela, uopće nisam bila tamo. Ali tako sam često zamišljala taj prizor da se slika njega kako u kuhinji noću piše oproštajno pismo toliko duboko usjekla u moje sjećanje da je postala živa. Naposljetku, ono čega se sjećamo nije uvijek jednako onome što smo sami doživjeli.

Postoje i druge slike koje se pojavljuju pred mojim duhovnim okom kad se izgubim u prošlosti, a nisu se nužno odvijale ovim redoslijedom:

Pojavljuje se lice stare žene, neizmjereno maleno na velikom jastuku s crveno-bijelo kariranom postelji-

nom, oči su joj izmučene i nemirne.

Preplanule mišićave ruke iznad mene, ruke čvrsto na mojim ramenima, gusta smeđa kosa pada mi preko lica.

Dva naga dječaka, vrište od radosti u drvenome laboru napunjenom vodom pod rascvalim stablom jabuke.

Muškarac i žena plešu u noćnome baru, među njima se osjeća toliko predane čulnosti da ne mogu svrnuti pogled s njih.

Krupni odrezak mesa odlučno rezan na malene komadiće, nož škripi po tanjuru.

Odsjaj topničke vatre, titrav na krovu vagona vlaka.

Muškarac koji je te zimske noći u svojoj kuhinji pisao oproštajna pisma svojoj obitelji bio je moj brat Carl. Bio je svjestan činjenice da ih nikada više neće vidjeti. Cijeloga života nije imao znatnu ulogu u mojem životu, od svih članova obitelji njega sam najslabije poznavala. Carl je preuzeo obiteljsku kuću, viđala bih ga kada bih s djecom ondje provela nekoliko dana. Gotovo nikad nije dolazio u Beč u posjete. Bio je ljubazan, suzdržan, ozbiljan, nije bio rječit, uvijek sam bila daleko privrženija njegovu bratu blizancu Eugenu. Ali kad se sada prisjećam, na pamet mi pada Carl.

Često se osvrćem u prošlost, da, mnogo govorim sama sa sobom i često gledam unatrag. Tako je sve otkad je postalo jasno da sam stigla na kraj svojega života, ne života samoga po sebi – tá imala sam nešto preko

šezdeset i pet godina i naravno da sam se nadala po-
živjeti još koju godinu, a tomu se još uvijek nadam
– time daleko prije mislim na kraj svake mogućnosti
promjene u životu.

Ali bolje je početi od samoga početka.

Nemam mnogo sjećanja na svojih prvih dvanaest, trinaest godina. Rodno selo u provinciji, neugledno, dobro ga poznaješ jer si i sama ondje odrasla. Smije li se to uopće reći za neko selo: neugledno? Tada je bilo još manje nego što je danas, u njemu nije živjelo ni tisuću ljudi. Oko njega se prostirala široka dolina koju presijeca potok, okruženo samo livadama i šumama, idilično. Prostrana svijetla kuća s drvenom verandom, komforna i udobna. Projektirao ju je osobno moj otac, kao mladić je proputovao svijetom i želio je gradnju koja je odudarala od svega ostalog u tom kraju, prezirao je malene mračne odaje. Izvana je djelovala kao prkosni nakrivljeni dvorac jer je nova kuća bila izravno nadograđena na staru, mnogo nižu vodenicu. Moj je otac, kao uspješan trgovac, mogao ponuditi svojoj obitelji mnogo, daleko više nego što je tada bilo uobičajeno u malome selu. Ništa mi nije nedostajalo i uz to – bila sam voljena. Moja obiteljska kuća u toj dolini – dvorski mlin – bila je udaljena od sela i za mene čahura puna brizi i ugodnosti. Moja su braća tu čahuru ispunjavala svojim temperamentom i šalama, majka smislom za lijepo, a otac neutaživom potrebom za znanjem.

Danas se vrijeme u kojem sam rođena u knjigama idealizira kao La Belle Époque. Jednom sam pročitala retke koje su otprilike glasili: „Desetljeća nakon 1880. nisu bila samo sigurna i politički mirna, uz to su obilježena napretkom i inovacijama na mnogim područjima, tehnološki, u medicini, privredno, društveno te u umjetnostima. Sve je pulsiralo, posvuda se osjećala stvaralačka sila.”

Tu stvaralačku, pulsirajuću silu mogla sam doslovce osjetiti. Otac je bio pretplaćen na gomilu novina i znanstvenih publikacija koje je pažljivo proučavao, pored toga mnogo je putovao. Bio je zainteresiran i dobar pripovjedač, rado je pripovijedao o svemu što je vidio i pročitao. Sve sam upijala od njega. Uz njega sam spoznala koliko se svijet brzo mijenja.

Naravno da je postojala i druga strana medalje, samo što je kao dijete nisam primijetila. Tvornički radnici u sirotinjskim četvrtima koji su dobivali mizerne plaće i nisu imali pristupa liječničkoj skrbi sigurno to razdoblje ne bi nazvali „lijepom epohom”. No, to sam spoznala tek poslije, u Beču.

Sjećam se da sam između četvrte i sedme godine života ponekad patila od napada anksioznosti i noćnih mora. Imala sam osjećaj da mi nedostaje jedan dio, kao da mi je neko nasilno otrgnuo drugu polovicu. Taj je osjećaj bio tjelesan i prožimajući. Sa šest ili sedam godina bila sam uvjeren da sam imala sestru blizanku. No majka je to poricala. Osjećala sam se usamljeno i bila sam plačljiva iako me svakoga dana okruživalo mnoštvo ljudi, ne samo moja obitelj. Imali smo osoblje u

kućanstvu, a i namještenici robne kuće su stalno svraćali k nama. Sve sam ih znala po imenu, neki su čak i ručali s nama. Ljudi su neprestano dolazili i odlazili iz kuće. Otac je uživao u svemu tome, a majku je ta gužva izluđivala. Po noći sam bila nemirna i često bih se budila vrišteći, u svojim zapletenim noćnim morama bila sam sama, osjećala sam se sasvim izloženo. Bila sam u potrazi za nečim određenim, ali nisam znala tko bi trebala biti osoba za kojom sam tako očajno tragala. Zbog toga je majka često spavala sa mnom. Tek sam u sedmoj godini života počela spavati sama u svojoj sobi, prisilila sam se da prevladam svoje strahove. Željela sam se svidjeti svome ocu.

Na to sam zatim, u devetoj ili desetoj godini, postala prkosna i brzo bih planula. Iznenada bi me obuzeo bijes koji je u meni budio osjećaj kao da će me rastrgati iznutra, svaki sam se put prisiljavala potisnuti ga, što mi uglavnom nije uspijevalo. Dostajalo bi da Gustav kaže neku podrugljivu riječ ili me otac ignorira pri jelu pa bih satima bila smrtno nesretna ili pak bijesna. Otac je bio znatno stariji od moje majke, kada sam došla na svijet imao je već četrdeset i sedam godina. U djetinjstvu gotovo nije obraćao pažnju na mene. On, kojega sam obožavala i braća kojoj sam se divila, tvorili su cjelinu koja je meni bila nedostižna i to me je izluđivalo. Majka je bila presretna zbog rođenja kćeri, barem su mi tako govorili, no ona je to uvijek poricala, uglavnom dok je Gustav bio prisutan. Razmazila me, voljela sam je i bila sam joj odana, ali njezin svijet činio mi se uskim, dok je očev bio uzbudljiv. Bila sam takoreći zjena oka svoje majke i neprestano sam krajičkom oka pratila braću i osluškivala oca.

Činila sam sve da me primijeti i nisam priželjkivala samo njegovu pozornost, nego također da o meni misli samo dobro. U njegovim su očima bili važni žed za znanjem, radoznalost prema svijetu, suosjećanje s ljudima kojima u životu nije bilo jednostavno. Zbog toga sam pokušavala biti pametna i zainteresirana. Počela sam mnogo čitati i učiti, to me doista smirivalo, u glavi mi se širila određena jasnoća. Bilo je kao da sam otkrila svoj razum, svidio mi se ili sam mu se ja svidjela. Moj je razvoj otac pratio sa sretnom pažnjom te je odlučio da bih trebala ići dalje u školu. Zbog toga sam s trinaest godina otišla u Beč.

Samo rijetkih događaja u svojem djetinjstvu sjećam se sasvim jasno.

Jesam li imala šest ili sedam godina? Nisam sigurna kojega se ljeta to odigralo, samo se sjećam da je bilo vruće i sparno, nije kišilo više tjedana. Meni visoke temperature nisu smetale – čak mi ni danas ne smetaju – ali odrasli nikako nisu prestajali kukati i stenjati. Iz Beča su u posjet stigli majčini rođaci kako bi pobjegli od vrućine velegrada. Stupila sam u dnevnu sobu, sunčeva svjetlost sjala je kroz prozor i zrnca prašine su se poigravala na svjetlu, na kauču je ležao bratić Wilhelm, šest godina stariji od mene. Kada sam prošla uz njega povukao me je na svoje krilo. Nikomu to nije smetalo, čak ni meni, nije bilo ništa neobično da se bratić šali sa svojom malom sestričnom. Počeo me trljati između nogu i položio je moje ruke na svoja koljena. U meni se probudio neobičan, topao osjećaj, bilo je to prigušeno uzbuđenje i istovremeno osjećaj

nečega zabranjenoga. Nakon nekog vremena iskobe-
ljala sam se iz njegova krila i otišla. Nikada ih nisam
zaboravila, te skrivene dodire u prolazu, to je bilo moje
prvo seksualno iskustvo. Nije bilo traumatično, bilo mi
je novo, a radoznalost je utisnula snažan dojam u moja
sjećanja. Tek sam naknadno postala svjesna: da tada
nisam odmah otišla, ne bih bila u stanju zadržati svoju
vlastitu volju te bi se cijela ta stvar možda pretvorila
u ružno sjećanje. Dakle, vjerojatno sam u susretima s
drugima pokazivala snažnu volju. Kakva sam bila kao
dijete? Bila sam jako osjetljiva, mislim da danas kažete
senzibilna, dobro sam prepoznavala raspoloženje ljudi
oko sebe. Sve me izravno diralo, no nisam to željela
pokazati. Bila sam beznadno ozbiljna, lišena distanci-
ranosti ironije ili dara da sakrijem svoje osjećaje. Sve
je to došlo tek poslije.

Druga stvar koje se jako dobro sjećam jest rastanak od
brata Eugena. Imao je dvadeset godina kada je otišao u
Ameriku, ja sam u to doba imala osam.

Eugen mi je bio najdraži od moje braće. Dok me
Gustav dražio ljubomorom, a Carl – ozbiljni, odgovorni
Carl – od svih svojih obveza nije me ni primjećivao,
Eugen je bio jedini koji se bavio mnome. Naravno,
ne previše, nije se svaki dan satima igrao sa mnom.
Odrastala sam u doba kada su djeca bila u majčinoj
domeni ili se njima bavila dadilja i morala su ostati u
pozadini. Ali Eugen bi mi se obratio prigodom objeda
i doista bismo razgovarali, zanimale su ga moje igre,
vodio me u šetnje. Da, možda ga doista idealiziram.

Jednoga dana iznenadno je objavio da odlazi u Ameriku i kako je – potajno – već obavio sve nužne pripreme za odlazak i uskoro će otputovati.

„Odlazim samo na nekoliko godina”, uvjeravao nas je uvidjevši kakvo je zaprepaštenje izazvao kod svojega oca, kao i kod svoje braće i mene.

Na njegovu objavu ostala sam bez riječi, u meni je provrio nevjerojatan bijes. Sjećam se i danas da je Carl, blijed u licu i bez riječi ustao sa stolice i napustio prostoriju. Svi smo osjećali da Eugen nema namjeru vratiti se brzo, da će stvarno *emigrirati*. Očito nije imao hrabrosti da nam to otvoreno kaže.

Eugen nije želio da ga pratimo do kolodvora i od nas se oprostio kod kuće. Zalijepila sam se za njega, otac me naposljetku nasilno morao odvajati, majci je dugo trebalo da me umiri. U to doba je počela moja faza prkošenja.

Mjesecima nakon toga saznali smo iz pisma da je vožnja vlakom do Bremerhavena trajala dva dana, da se upravo ondje ukrcao na brzi parobrod „Kronprinz Wilhelm”, da je ispite u emigracijskoj službi na Ellis Islandu položio s lakoćom i da mu je život u Milwaukeeju, Wisconsinu, jako odgovarao. Njegovi su redci bili jednostavni, služili su samo za prijenos novosti, ništa više od toga. Nije bilo ni riječi o tome da mu nedostaje zavičaj ili obitelj, nije bilo ni jednoga pitanja kako smo, a nije ni molio da mu mi pišemo. Nakon toga nije više stizalo mnogo pisama, prispjela bi otprilike dva godišnje. U svima bi samo kratko izvještavao gdje se upravo nalazi i što radi, samo ponekad bi zapisao poneka svoja zapažanja.

U sjećanju mi je ostao još jedan doživljaj, no toga se zasigurno mogu sjetiti samo zbog toga jer su mi tako često pričali o njemu. Zapravo je to sjećanje na sjećanja koja su se često prepričavala. Imala sam tri i pol godine kada su se moji roditelji uputili sa mnom na kolodvor i vlakom smo otputovali u Linz.

Dvadeset i petogodišnji Talijan je caricu – po kojoj sam dobila ime – na jednom jezeru u Švicarskoj ubio probovši je turpijicom. Na kratkom putu od hotela prema pristaništu za brodove Luigi Lucheni zabio joj je turpijicu u prsa, brzo i snažno. Zapravo je namjeravao ubiti vojvodu Orleanskoga, no njegov posjet Ženevi iznenada je bio otkazan. Lucheni je sam sebe nazivao anarhistom, njegova je mržnja prema aristokraciji bila ogromna.

„Tko ne radi, taj ne bi trebao ni jesti”, njegove su riječi.

Preko osam centimetara duboka ubodna rana probila je pluća u visini četvrtoga rebra i cijelom se širinom zabila u caričino srce. Unatoč tomu, šezdesetogodišnjakinja je hitala dalje i čak je stigla do broda. Na palubi je potom izgubila svijest, no brzo se oporavila i čak je izgovorila nekoliko riječi nakon što joj je dvorska dama otpustila korzet. Poslije su se liječnici pitali kako je bilo moguće da carica s tako teškom ranom koja joj je probila cijelo srce, požuri do broda i još uspije i govoriti. Kako je moguće da te netko ubode nožem, a da to ne primijetiš? Mnogo sam se time bavila, profesionalna deformacija. Odgovor na tu medicinsku zagonetku vjerojatno pruža njezin čvrsti korzet. Kako je pritiskao trbuh i zdjelicu mnogo je krvi ostalo u trupu, a nakon što ga je dvorska dama otpustila ta je rezerva brzo

istekla i krv se raspodijelila po cijelome tijelu. U tom se trenutku neobično mnogo krvi nalazilo u blizini srca i zbog šoka je do njega dolazilo vrlo malo kisika. Srce je počelo fibrirati, stisnulo se u sebe i postalo je potpuno neučinkovito.

Lucheni je trijumfirao prigodom uhićenja, poslije je 1910., u svojoj ćeliji – držali su ga zatočenim u tami – počinio samoubojstvo. Objesio se o svoj remen, iako postoje sumnje u službenu verziju, u svakom slučaju osoblje u zatvoru je odahnulo, bio je neugodan zatvo-renik. Znaš li da je njegova glava sačuvana iz znanstvenih razloga i izložena u patološko-anatomskej zbirci u Narrenturmu u Beču? Ah, Bože moj, opet sam odlutala!

Otac je tada bio ozbiljan i tužan kao da se ta tragedija dogodila njemu, a ne carskoj kući. Bojala sam se njegova izraza lica. U Linzu smo se našli usred mnoštva ljudi na kolosijeku dok smo čekali. Polako je stigao vlak i zaustavio se uz glasno škripanje kočnica. Plačući sam stisnula uši rukama, otac me je podignuo na svoja ramena. Baš ispred nas otvorila su se klizna vrata vagona, lijes, pokriven tamnim damastnim prekrivačem nalazio se na manje od tri metra udaljenosti od nas. Moj je otac salutirao, a muškarci u njegovoj blizini su ga oponašali, žene su pognule glave. Nakon nekog vremena klizna su se vrata zatvorila, vlak se polako otkotrljao iz kolodvora i ljudi su se postupno razišli. Godinama sam zamišljala mrtvu caricu kako leži u lijesu, odjevena je u jednostavnu crnu haljinu, ruke su joj bile prekrížene i iz njezina bi srca okomito izvirevala turpija. Imala sam i noćne more o njoj. Ležeći u lijesu carica bi iznenada otvorila oči, pogledala bi me

prodorno i rekla, dok nisam mogla odvojiti pogled od nje: „Jesi li danas već bila na svježem zraku?”

To je bilo moje djetinjstvo, mnogočega se više ne sjećam.

Rijetko ga se prisjećam s nostalgijom. Ne zbog toga što nisam imala lijepo djetinjstvo – baš suprotno! – nego zato jer ne volim ljude koji su zapeli u djetinjstvu i neprestano pričaju o njemu u svojim brbljavim, idealističkim izljevima. Ili u negativnim.

Postala sam ono što sad jesam u mladosti koju sam provela u gradu i on me sasvim sigurno daleko dublje odredio od mogega djetinjstva na selu. Premda – može li se uopće tvrditi nešto takvoga: da te neki dio života pretvori u osobu.

„Kupio sam stan u Beču”, objavio je otac jedne večeri nakon što se vratio s višednevnoga poslovnog puta.

Bilo je to u ljeto 1908., navršila sam trinaest godina. Vjerojatno se već dulje bavio tom mišlju i tražio je odgovarajuću priliku. Tada nisam znala, a ne znam i dalje sve do danas je li ta kupnja stana – u uglednoj četvrti – za njega bila samo sitnica ili ga je stajalo mnogo muke da skupi novac, ili je možda čak financijski zapao u dugove. Sjećam se samo da to u našoj obitelji nije bilo samo po sebi razumljivo nego doista velika stvar, ali vjerojatno najviše zbog toga što je značila razdvajanje obitelji.

Tjednima je vladalo uzbuđenje i veselo rekreativno raspoloženje, zarazilo je čak i oca. Gustav je namjeravao studirati medicinu, to mu je bila želja od njegove dvanaeste godine, a ja sam trebala pohađati višu školu. Otac nije želio da njegov najmlađi sin stanuje kao podstanar kod stranaca, a pomisao da će njegova kći cijele godine biti smještena kod časnih sestara predstavljala mu je još veću muku. Majka će većinu vremena stanovati s nama, tako je odlučio, bila sam premlada da bih ostala samo pod nadzorom domaćice. A Gustav, njegov miljenik, trebao je uživati u svojem studentskom životu i ne osjećati se odgovornim za svoju mlađu sestru.

Vjerujem da je to ustvari bio glavni razlog.

Početak rujna 1908. otputovali smo s kovčezima i kutijama u Beč. Otac je ostao sam u selu s Carlom, svojom sestrom i njezinim mužem. Vjerojatno zvuči neobično, ali udaljenost je među mojim roditeljima stvorila blizinu koja im je ranije nedostajala.

U svakodnevici smo tvorili dobar trojac, majka, Gustav i ja. Dobro smo se osjećali u Beču, raspoloženje je bilo opušteno. Majka je postala druga osoba. Ponekad je nismo mogli ni prepoznati, pjevušila bi za sebe, bila je opuštena, u selu je s paćeničkim izrazom lica tumarala po velikoj kući, uglavnom bi bila umorna, mučile su je glavobolje i bila je pomalo razdražljiva. Upravo ona, koja je na selu tako teško podnosila što nikada nema svoj mir, počela je pozivati poznanike, sjedila bi s njima na kavi i kolačima i razgovarali bi o modi, novim knjigama, aktualnim kazališnim predstavama ili bi se jednostavno predali brbljanju i traču.

Zapravo smo bili učetvero jer nam je Dippold – ili Dippi kako sam je uskoro nazvala – vodila kućanstvo, dolazila bi rano ujutro i odlazila tek kasno navečer. Imala je četrdesetak godina, preporučili su nam je rođaci i rekli su nam da je izvrsna kuharica, vrijedna, ugodna i mila karaktera, povrh svega diskretna. Moja se majka odlučila za nju uglavnom iz jednoga razloga: nije joj trebao smještaj kod nas. Dippi je bila udana, ali bez djece i živjela je sa svojim mužem u malenu stanu koji se nalazio u neposrednoj blizini našega. Stalno prisustvo strane osobe mojoj bi majci bilo odbojno.

Pohađala sam licej u Rahlgasse, osnovala ga je prije petnaest godina udruga za prošireno obrazovanje žena, bila je to prva djevojačka gimnazija u Beču. Obuhvaćala je šest razreda umjesto osam – od dvanaeste do osamnaeste godine života – i završavala je maturom. Bila sam među prvim godištim koja su je smjela polagati u samoj školi, prije toga su školarke ispit zrelosti morale polagati kao vanjske, u gimnaziji za dječake.

Najviše sam uživala u činjenici što sam bila okružena djevojkama, odrasla sam s dominantnim ocem, tri brata i mnogo muških namještenika u roditeljskoj kući. Brzo sam sklapala poznanstva. Najviše vremena provodila sam s kćeri nekoga vlasnika hotela, bila je – poput mene – godinu dana starija od ostalih djevojaka, živahna i vedra duha. Hotel Nordbahn nalazio se u drugome bečkom okrugu, Emma je sa svojim roditeljima stanovala u nekoliko soba na drugome katu. Rado je dolazila k nama jer joj je bilo dosta hotelskog pogona, meni je, naprotiv, bio silno zanimljiv. Najradije bih sjedila u ulaznoj dvorani i promatrala ljude kako ulaze i izlaze, pokušavala sam odgonetnuti njihovu dob, obiteljski status, mjesto stanovanja i zanimanje. Kada bi neki gost probudio naše posebno zanimanje ispitivale smo recepcionara da nam oda pojedinosti.

Emma se još tijekom rata udala za zaposlenika banke i s njime odselila u Graz. Njezin muž bio je proglašen nesposobnim za vojsku i zadatak je preuzeo samo na domaćoj fronti, u uredu za opskrbu vojske. Neposredno nakon rata, u proljeće 1919., vidjela sam je prvi put nakon udaje, došla je u posjet roditeljima u Beč. Sjedile smo u kavani, neprestano je brbljala o

svojoj maloj kćeri, o uređenju doma u koji su se upravo trebali useliti jer je stari stan postao premalen, kao da nije ni bilo četiri godine rata. Odjednom mi je postala strana. Nisam mogla izdržati njezino brbljanje, ustala sam i otišla bez pozdrava. Nakon toga mi je bilo žao, napisala sam joj pismo u kojem sam se ispričala, ali nije odgovorila na njega.

Nisam doživjela mnogo upečatljivih stvari tijekom svojega školovanja.

Osim na satovima biologije i povijesti, u sjećanje mi se najdublje usjekao osjećaj dosade koji me prožimao na većini predmeta. Gustav je pohađao gimnaziju u Linzu, vikendom bih ugrabila njegove knjige, čitala ih i obasipala ga pitanjima. Bila sam napredna u nastavi, prvih tjedana pravila sam se najpametnijom i bila sam naporna, što je razbjesnilo neke učitelje. Kaznili su me pa sam se nakon toga smirila. Predmet koji sam najmanje voljela bio je francuski, što je teško padalo mojoj majci koja je naučila taj jezik u svojoj mladosti i još uvijek ga je govorila jer je često čitala francuske romane. Više su mi se sviđali prirodoslovni predmeti: biologija, kemija, fizika. Od četvrte godine školovanja i povijest, uzrok tome je bio jedino i isključivo učitelj. Zvao se Horvath.

Jedna od rijetkih učiteljica u školi predavala je biologiju. To dobro znam jer je zbog toga na početku nastave bilo dosta uzbuđenja. Bile smo oduševljene prigodom što će nas poučavati žena, i to baš prirodoslovni predmet! Studirala je! Divile smo joj se već zbog same te

činjenice. Zvala se Marie Varga i imala je oko dvadeset i pet godina i bila je malena, nježna osoba. Nakon prve godine studij medicine zamijenila je biologijom, pojavile su se naime glasine da je imala teškoća s profesorom na uvodnom predavanju iz anatomije. Taj se muškarac jako zaljubio u nju, a ona je imala hrabrosti odbiti ga, nakon čega joj je studij pretvorio u pakao. Da žena na sveučilištu i ne mora odbiti nekog muškarca da bi joj bilo teško nije nam uopće palo na pamet. Ali nitko nije znao potankosti te ju je okruživala aura tajnovitosti. S nama je bila stroga, ali pravedna, gradivo je predavala tihim glasom i brzo ga je obrađivala. Njezino znanje bilo je dojmljivo. Neki su se roditelji žalili da je nastava previše znanstvena te je na to – na moju žalost – promijenila tempo nastave.

Obje posljednje godine školovanja predavao nam je mladi učitelj koji je stigao u našu školu odmah nakon što je diplomirao povijest na fakultetu. Ime mu je bilo Richard Horvath, bio je samo nekoliko godina stariji od nas. Direktor škole bio mu je daljnji rođak i podupirao je toga mladog čovjeka jer je potjecao iz siromašne obitelji.

Njegov način poučavanja bio je sasvim nekonvencionalan. Nije sjedio iza katedre, nego postrance ili bi hodao gore-dolje po učionici. Sat je počinjao riječima „drage moje” i pritom bi sklapao ruke pred svojim ustima. Rado je čitao biografije jer bez poznavanja života vladara, po njegovu mišljenju, ne bi bilo moguće shvatiti razvoj mnogih stvari. Vrlo je često u nastavu spretno ugrađivao zabavne i pikantne činjenice iz